1983:6

ENSKEDE

Miljöprogram och avgränsning av värdefull miljö

Stockholms byggnadsnämnd

Bilden visar Gamla Enskede från luften 1937. Fotot är taget från söder och visar den nya trädgårdsstaden med några decennier på nacken. Läget i förhållande till Stockholms innerstad överst på bilden framgår också. Spårvägen var färdig att tas i bruk redan 1909 innan någon större inflyttning skett, men avståndet till innerstaden uppfattades ändå av många som stort. Foto Stockholms stadsmuseum.

Syftet med denna skrift är att informera om de miljövärden som finns i Gamla Enskede, Enskededalen och Enskede Gård och hur man verkar för att bevara dem.

Dessa riktlinjer har godkänts av byggnadsnämnden den 13 januari 1983, och ingår i Stockholms stadsbyggnadskontors serie med program för aktuella byggnads- och miljöfrågor.

Miljöprogrammet har utarbetats av Stockholms stadsbyggnadskontors miljöprogramsektion genom Håkan Knutsson i samarbete med Gunnar Henriksson, Per Kallstenius och Gertrud Kull-Isberg. Där inte annat anges har Håkan Knutsson även svarat för foto och övriga illustrationer.

Enskede

Enskede, med stadsdelarna Gamla Enskede, Enskededalen och Enskede Gård är beläget i södra delen av Stockholm, drygt en halv mil från centrum. Stadsdelarna är attraktiva med sin låga småhusbebyggelse, lummiga trädgårdar och närhet till city.

Trafikförsörjningen är god. Två tunnelbanelinjer och tre genomfartsleder, Nynäsvägen, Gamla Tyresövägen och Huddingevägen tangerar bostadsområdena.

Affärer och social service är koncentrerade till Handelsvägen, Stockholmsvägen och Nynäsvägen i Gamla Enskede. Ett färskt tillskott är serviceutbudet i Dalen, ett nyuppfört område med flerbostadshus intill Enskededalens småhus. I Enskede Gård har sen länge funnits en mindre centrumbildning vid tunnelbanestationen.

Enskede domineras av småhusbebyggelse, men delområdena uppvisar vissa särdrag.

Gamla Enskede har ett differentierat gatunät med trevånings affärs- och bostadshus utmed de breda vägarna i områdets ytterkant. Gatorna inne i området är smalare och går i mjuka kurvor även där terrängen är plan. Husen ligger indragna på tomterna med breda förgårdar. Byggnaderna uppvisar stora individuella skillnader. De dominerande materialen, är trä och puts. Enfamiljshusen har ofta sadeltak med påfallande spetsig vinkel.

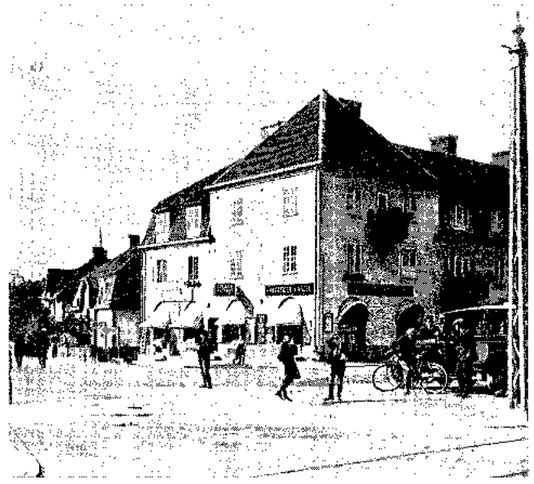
I och med stadsplan för Enskededalen började man förlägga husen i gatulinjen med den svenska småstaden som förebild. Husen är till övervägande delar envånings panelade trähus med sadeltak, och bildar exempelvis längs Magnebergsvägen gatumiljöer och byggnadsutformning av enastående klass i svensk arkitektur.

Enskede Gård är mer splittrat. Området består dels av en del byggd redan 1906-1907 bestående av stora putsade hus efter amerikansk förebild, dels ett område från 20-talet mer besläktat med Enskededalen som uppfördes under samma tid.

Bakgrund

Enskede inledde en ny fas i Stockholms bostadsbyggande. Stadsdelen som planerades efter internationella förebilder var den första av Stockholms stads trädgårdsstäder och den första där tomterna var upplåtna med tomträtt. Syftet med Stockholms trädgårdsstäder var ursprungligen att avhjälpa något av den svåra bostadsnöden åren efter sekelskiftet.

Marken hörde ursprungligen till Enskede Gård, en av de lantegendomar som Stockholms stad inköpt 1904. Stadsfullmäktige beslöt att förlägga stadens slakthus till Enskede och dra fram elektrisk spårvagn från Skanstull till Södra begravningsplatsen. Därmed sörjde man för varutransport och persontrafik både för slakthuset och egnahemssamhället. Spårvägen var färdig att tas i bruk vid årsskiftet 1908-1909.

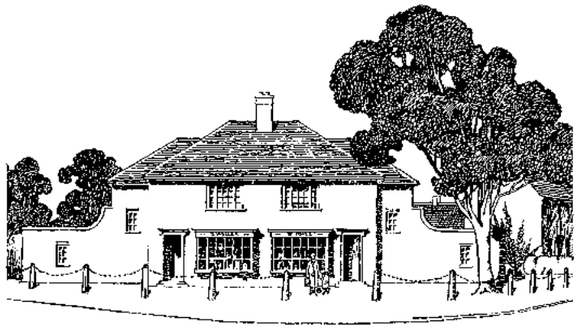
Korsningen Nynäsvägen - Stora Gungans väg med butiker och spårvägslinje.
Foto Stockholms stadsmuseum

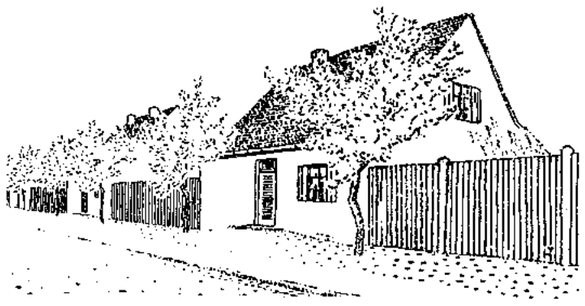
Björkvägen i Gamla Enskede med enhetliga trästaket. Foto 1923, Stockholms stadsmuseum

Magnebergsvägen i Enskededalen. En gatumiljö med den svenska småstaden som förebild.

I England fick byggandet av trädgårdsstäder stor omfattning strax efter sekelskiftet, och dessa kom att få internationell betydelse som stilbildare. Här en bild av ett dubbelhus från en sådan trädgårdsstad.

De engelska idéerna mottogs entusiastiskt i Tyskland som kom att förmedla den engelska arkitektursynen inte minst till Sverige. Här ett projekt av H. Tessenow som har många likheter med vyn från Magnebergsvägen på motstående sida.

"Enskedestugan" av trä med liggande rödfärgad panel, vita snickerier och spetsigt sadeltek blev uppskattad när den presenterades på Stockholmsutställningen 1909. Av de i Gamla Enskede totalt sjutton uppförda stugorna av denna typ har flera behållit sin ursprungliga karaktär.

Förebilden var de välordnade trädgårdsstäder för medelklassen som växte upp runt storstäderna främst i England. Idealet var där ett tillbakablickande på den gamla engelska byn med pittoreska hus, kyrkan och puben vid vägkorsningen.

Även i Sverige sökte man nationella förebilder för trädgårdsstäderna. Husen gjordes ofta i trä, till en början röda stugor med vita knutar. Inspirationen kom även från den enkla svenska herrgården, tillhörande den gustavianska epoken med ljusmålad brädfordring.

De små centrumbildningarna fick en form och bebyggelse som påminde om de gamla svenska småstädernas stortorg, allt utformat med en anspråkslös trevnad.

Bebyggelsen är välbevarad. De små tomterna, upplåtna med tomträtt ger inte utrymme för den förtätning genom avstyckning som sker i många andra villaförorter. Ändå pågår en gradvis förändring av den yttre miljön till följd av generationsskiften, byggnadsmaterialens modeväxlingar m m.

1980 var invånarantalet i stadsdelarna tillsammans 11 425 personer, varav ungefär hälften i småhus.

Stadsdelarnas historia

Gamla Enskede

Beslutet av kommunen att tillhandahålla tomträtt drevs igenom 1908. Tomträtten innebar att staden ägde marken och upplät den till tomträttshavaren för en viss period. Tomträttsinnehavarna skulle själva äga sina hus och ha rätt att inteckna dem och tomträtten. För tomträtten betalades en årlig avgift som skulle täcka kommunens utbyggnadskostnader.

Samma år fastställdes den första stadsplanen för ett område väster om nuvarande Nynäsvägen, det som i dagligt tal kallas Gamla Enskede. Planförslaget upprättades av Per Olof Hallman. På denna första plan, som senare genomgick många mindre förändringar, lades trevånings affärs- och bostadshus utmed de stora vägarna, där de bildade gräns för området. Den största höjden blev områdets park, och på den andra höjden lades en yrkesskola, ett kapell och en mindre park. Kring den öppna platsen som bildades där Handelsvägen möter Stockholmsvägen, tänkte man sig ett centrum med några offentliga byggnader. Planen syftar inte till någon monumentalitet. Gatorna går i mjuka kurvor även där terrängen är plan för att ge växlande gatubilder och genomblickar.

Trähusen är ofta rödfärgade. Putsade fasader är hållna i ljusa färger. Ofta används både spritputs och slät puts i samma byggnad, spritputsen, en grov stänkputs, då vanligen som dekor.

Taken är genomgående täckta med tegel. Enfamiljshusen har ofta sadeltak med spetsig vinkel. I några fall är deras plan fullkomligt kvadratisk, taket är valmat och nerdraget över övervåningen. Dubbelhusen, som byggdes likt bruksbebyggelse med breda huskroppar, har sadeltak eller breda brutna tak, ofta delvis valmade. Fönstren är ofta av olika storlek i ett och samma hus. De speglar de innanförliggande rummens karaktär.

Enskededalen

Axel Dahlberg stadsplaneingenjör, sedermera fastighetsdirektör i Stockholm, började här införa en lösning inspirerad av den svenska småstaden med sina panelade trähus och plank mot gatan. Skillnaden mot tidigare planer var att husen förlades i gatulinjern med ingången på gaveln eller mot husets baksida. Därigenom fick man ett samlat gaturum där husen sammanbands med plank och staket. Fönstren blev regelbundet placerade, lika stora och vanligen försedda med fönsterluckor. Vad färgen beträffar förordade man lugna, dämpade toner och aldrig mer än två färger i en byggnad. Använde man rödfärg skulle det vara en mörk ton och helst svarta knutar och vindskivor.

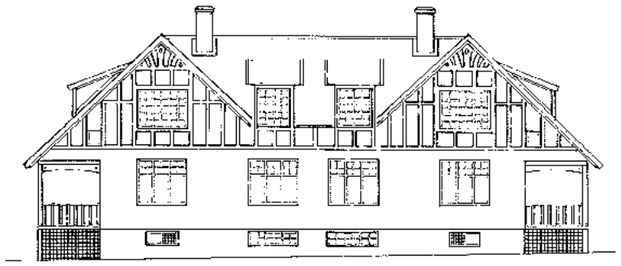

Magnebergsvägen i Enskededalen. Husen placerade i gatulinjen. Ursprungligen sammanbands husen med plank. Gatan färdigplanerad 1922.

Enskede Gård

I Enskede Gård ligger Palmeska villastaden uppkallad efter den privata exploatören Lennart Palme. Gruppen består av tio dubbelhus och åtta enkelhus uppförda 1906-1907 efter ritningar av Rudolf Arborelius. De är byggda på friköpta tomter innan beslutet om tomträtten kom. Husen uppfördes i trä med panel på regelstomme och utvändigt reveterade en del med varmt gul, slät kalkputs, andra med gråvit spritputs. Taken var av rött tegel. Husens yttre arkitektur, planlösning och konstruktion inspirerades av amerikanskt småhusbyggande.

Palmes avsikt var att bygga en stor grupp hus för att få ner priserna, men ekonomiskt blev området ett fiasko på grund av höga sprängnings- och transportkostnader. Genom sin helhet fick området dock en intressant och estetiskt tilltalande utformning som dock idag delvis spolierats genom att husen är hårt ombyggda till det yttre.

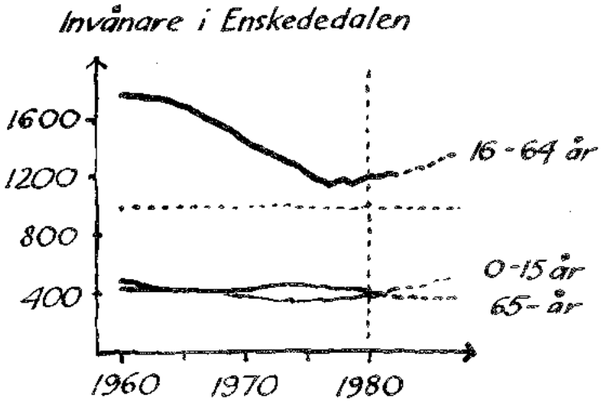

Ritning till dubbelhus av R. Arborelius. Husen uppförda vid Lindevägen i Enskede Gård i tio exemplar.

Området idag

I Enskede har genom åren en värdefull miljö vuxit fram. I takt med husens stigande ålder och ökade standardkrav från nya generationer enskedebor kommer dock krav på förändringar.

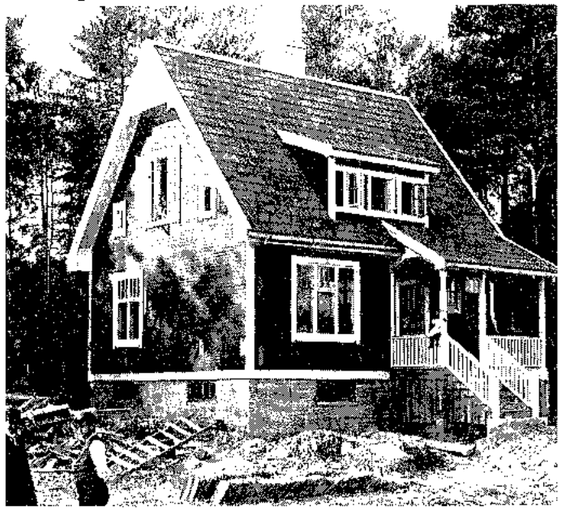
Av befolkningskurvan för Enskededalen kan man tydligt se den utglesning alla områden drabbas av när barnen växer upp och flyttar ut. Den är dock på väg att brytas genom att nya barnfamiljer flyttar in och höjer invånarantalet. Utglesningen är också en följd av ökade standardkrav - man accepterar inte längre att bo så trångt som för 50 år sedan.

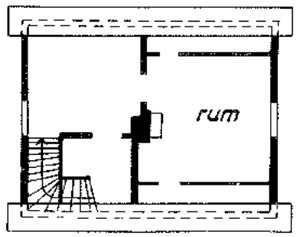
Sedan området färdigbyggts har befolkningstalet succesivt minskat. Av kurvan framgår att en generationsväxling är på väg att bryta den nedåtgående trenden.

De vanligaste hustyperna

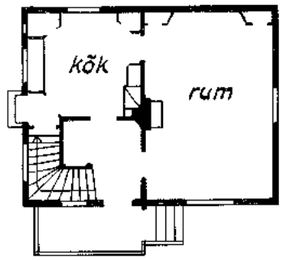
Bilderna på detta uppslag visar husen i deras ursprungliga skick.
Samtliga foton Stockholms stadsmuseum.

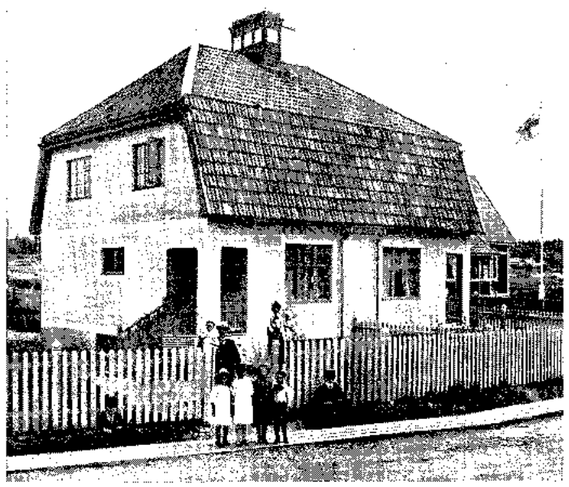
Det friliggande enbostadshuset är den vanligaste förekommande byggnadstypen. Husens läge och orientering på tomten varierar. Gatan får därmed en livfull anblick. Från början fungerade enhetliga fasad- och takmaterial och samstämmig färgsättning som sammanhållande faktorer. "Enskedestugan" presenterades på stockholmsutställningen 1909 och uppfördes i ett tjugotal exemplar i Gamla Enskede 1909-1910 och har blivit något av en symbol för området.

överplan

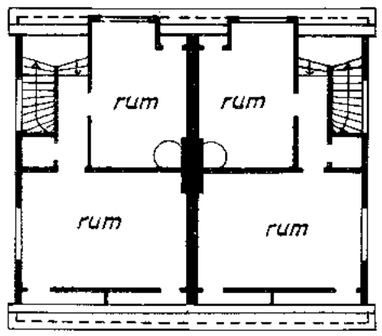

bottenplan

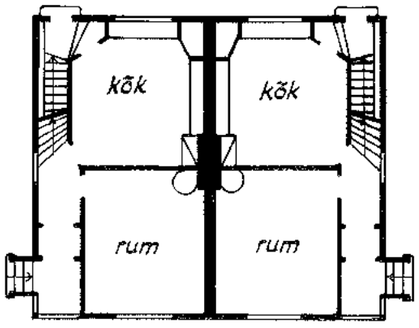

Dubbelhusen - för två familjer - var redan från början populära. Bostäderna i dem kunde uppföras till en lägre kostnad än i de friliggande husen. Till varje enhet hör trädgård med obruten kontakt mellan fram- och baksida.

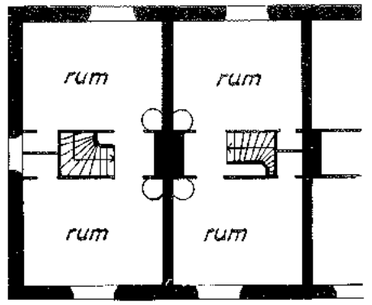
Uppländska bruksgator var en förebild för hustyp och utformande av gatubild. Husen ritades av arkitekt Rudolf Arborelius för AB Stockholms trädgårdsstäder och sammanlagt uppfördes 26 hus.

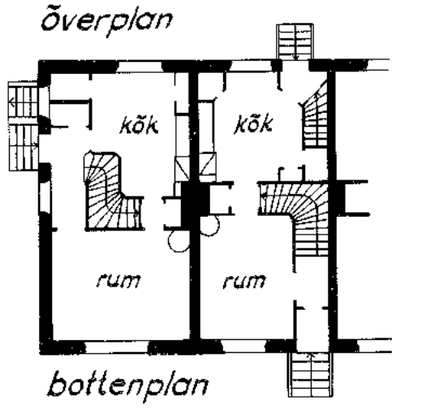
överplan

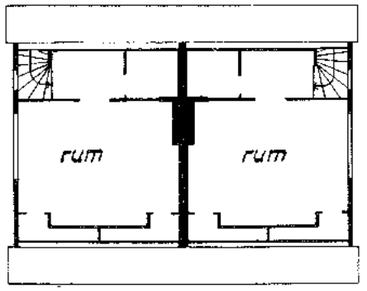
bottenplan

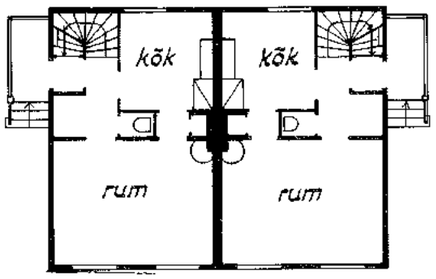
överplan

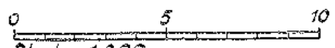
bottenplan

överplan

bottenplan

Skala 1:200

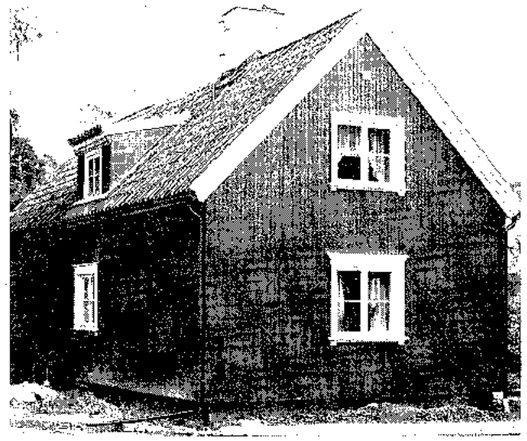
Radhusen vid Margaretavägen i Gamla Enskede är bland de första i landet. Likheten med engelsk bostadsbebyggelse längs typisk "trädgårdsgata" är stor. Till en början var stockholmarna främmande för denna hustyp.Husen gick inte att sälja utan måste hyras ut.

Radhusen uppfördes i 37 exemplar av Stockholms stads lantegendomsnämnd 1908-1909. Bostadsytan upplevs idag som knapp.

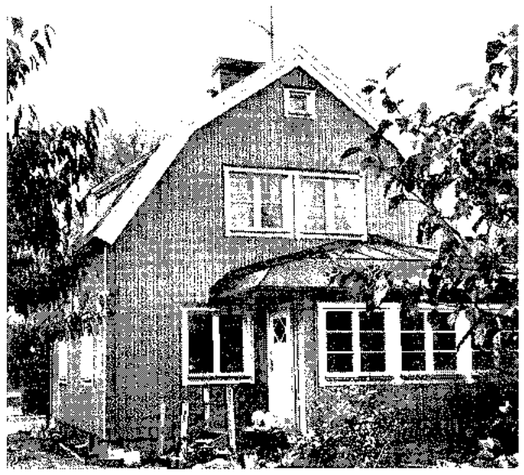

Samtidigt med Enskededalens utbyggnad utkom en samling mönsterritningar av Statens Byggnadsbyrå. Där förordades hustyper som gick tillbaka på borgerlig småstadsbebyggelse. Arkitekten Gustaf E Pettersson svarade för dessa mönsterritningar. Han ritade också dubbelhusen vid Magnebergsvägen och många av de friliggande villor som uppförts både i Äppelviken och Enskede.

Hur kan miljön bibehållas?

Bibehåll ursprungligt fasadmaterial även vid tilläggsisolering. Måla med en för hustypen tidstypisk färgsättning. Undvik lasyrer. Studera anslutningar till fönster, taksprång och kupor i förväg.

Tillbyggnader bör göras in mot gården och genom material och detaljer anknyta till den ursprungliga huskroppen.

Trädplantering och gatudragning bidrar till en stark rumslig karaktär hos många av Enskedes småvägar. Foto: Kjell Forshed

För att bevara och utveckla miljön i Enskede bör man arbeta efter ett program med en gemensam målsättning för hela stadsdelen. Huvudpunkten i detta miljöprogram är att i största möjliga utsträckning bevara gatubilden. Detta innebär att:

Ursprungshusens karaktär bör bibehållas

Husen har genomgående enkel planform och ofta sadeltak med påfallande spetsig vinkel i 10-talsbebyggelsen medan taklutningen i 20-tals bebyggelsen är flackare.

De ursprungliga materialen är att föredra

I Gamla Enskede dominerar exempelvis liggande träpanel eller puts - ofta spritputs och slätputs på samma hus. Stående träpanel är vanligare i Enskededalen. Taken är genomgående belagda med rött tegel.

Färgsättning är en viktig del av helhetsintrycket

Färgsättningen av ett hus är inte bara ägarens angelägenhet utan hela gatans. Välj kulör i harmoni med omgivningen.

Tillbyggnader bör göras in mot tomten

Det ursprungliga huset bör tydligt kunna urskiljas.

Välj material och detaljer som anknyter till vrsprungshusen

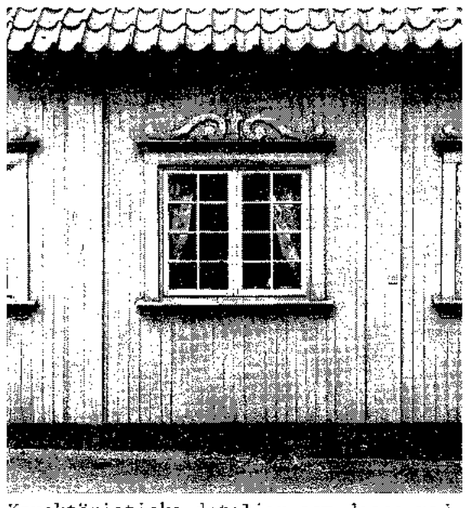
Det gäller exempelvis fönster, fönsteromfattningar eller takfot.

Slå vakt om alléer, häckar och plank

De bidrar i hög grad till att gatubilden knyts samman

Nya hus bör i form, volym och material anknyta till äldre

Där nybyggande blir nödvändigt för att ersätta skadade äldre hus gäller det att utforma det nya i harmoni med det gamla.

Karaktäristiska detaljer som dessa med drag av klassicism i fönsteromfattning och fasadindelning är oersättliga.

Samråd

På stadsbyggnadskontoret har man tidigare utarbetat miljöprogram för småstugeområden som Norra Ängby och Tallkrogen.

Inför arbetet med miljöprogrammet för Enskede ville stadsbyggnadskontoret i ett tidigt skede få kontakt med invånarna. En första träff hölls på vårvintern 1981 med representanter för Enskede villaägarförening och villaägarföreningen Lindegård. Samrådsmöten hölls sedan i anslutning till föreningarnas årsmöten den 17 november 1981 respektive 20 april 1982. Vid samråden visades ett diskussionsunderlag bestående av bild- och textmaterial som koncept till miljöprogram för Enskede. Materialet fanns också utställt i Dalens Träffcenter under tiden 17 november - 14 december 1981.

Exempel på frågor som ställdes i samband med samrådet:

- Hur ska eventuella ersättningshus se ut och i vilken utsträckning ska typhus accepteras ?
- Hur ska tillbyggnader och takkupor se ut ?
- Vilken betydelse har det röda takteglet för miljön ?
- I vilken utsträckning kan nya fasadmaterial som plåt- och plastpaneler accepteras ?

Diskussionerna vid samrådsträffarna gav vid handen att man allmänt var intresserad av att slå vakt om de ursprungliga miljövärdena och att man var rädd för alltför avvikande nytillskott. Det framgick tydligt att en av de viktigaste förutsättningarna för en avgränsning av den värdefulla miljön finns, nämligen att området är allmänt uppskattat av sina invånare.

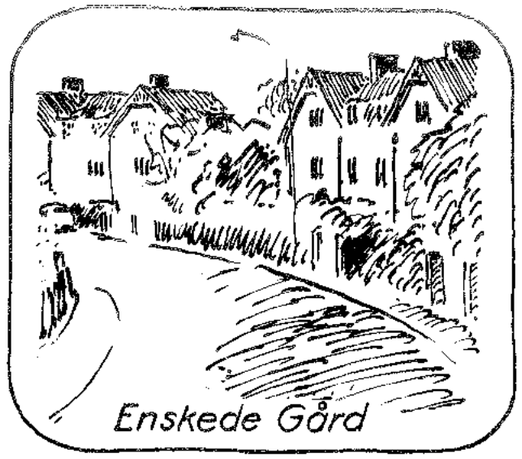
I Dalens Träffcenter, Dalens Allé 12, fanns under tiden 17 november - 14 december 1981 ett diskussionsunderlag bestående av ett bild- och textmaterial och ett formulär med frågor. Foto: Reprosektionen

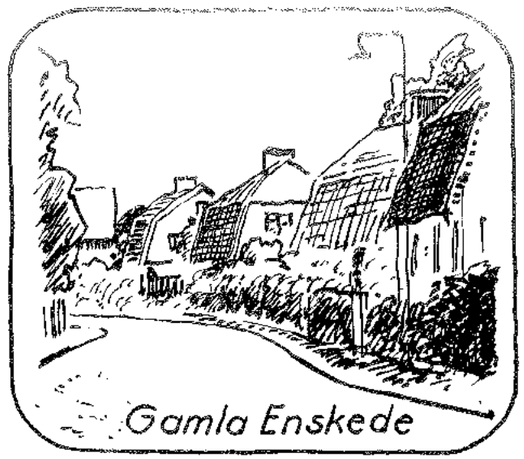

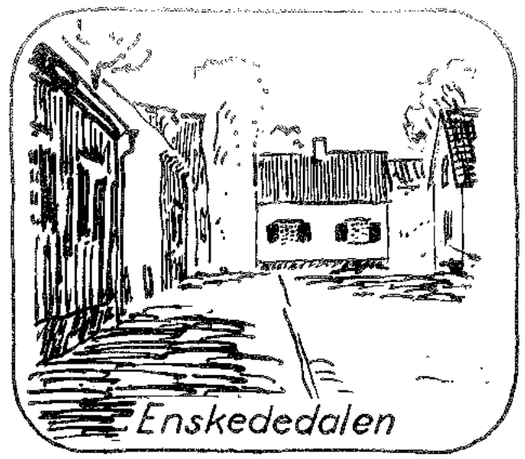
Avgränsning av värdefull miljö

De krav som kan ställas på utformningen av vår stadsbild finns formulerade i byggnadsstadgans 38 §. I dess första stycke står det:

"En byggnads yttre skall ges sådan utformning och färg som stads- eller landskapsbilden fordrar och som är lämplig både för byggnaden som sådan och för en god helhetsverkan. Inom ett bebyggelseområde som utgör en värdefull miljö skall dessutom särskild hänsyn tas till områdets egenart."

Enskede Gård

Gamla Enskede

Enskededalen

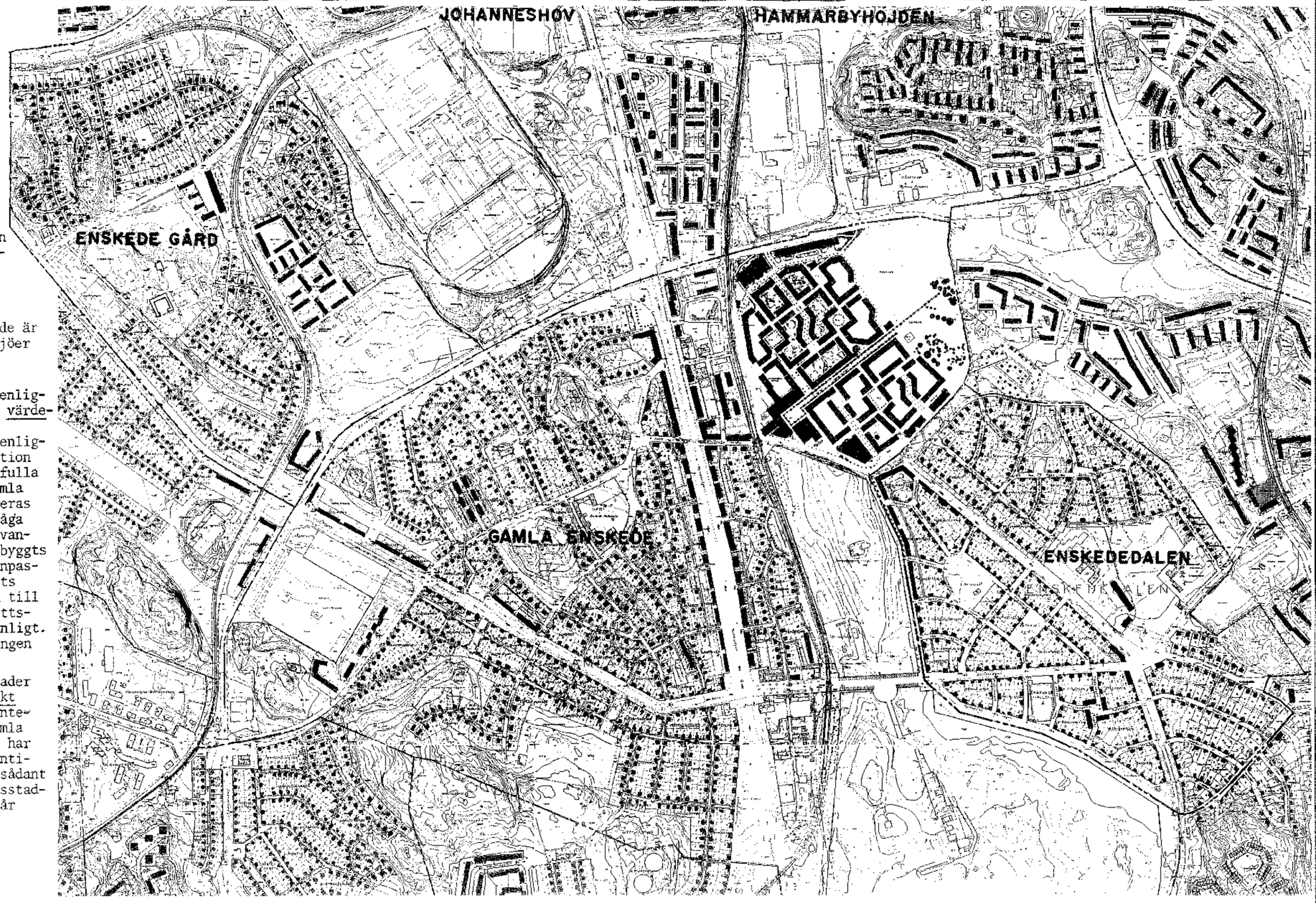
Detta innebär att

- den understrukna delen av texten gäller för ett visst område om det först avgränsats genom ett särskilt kommunalt beslut
- de områden som avgränsats bör vara allmänt uppskattade
- kommunen ska ge god information till invånarna inom sådana värdefulla områden. Den ska klargöra vari värdena består och hur man kan verka för att bevara dem. Den enskilde kan då på ett tidigt stadium väga samman bevarandeaspekterna med sina egna idéer och önskemål.

Enskede Gård, Enskededalen och Gamla Enskede är sådana väl sammanhållna och värdefulla miljöer som avses med denna lagstiftning.

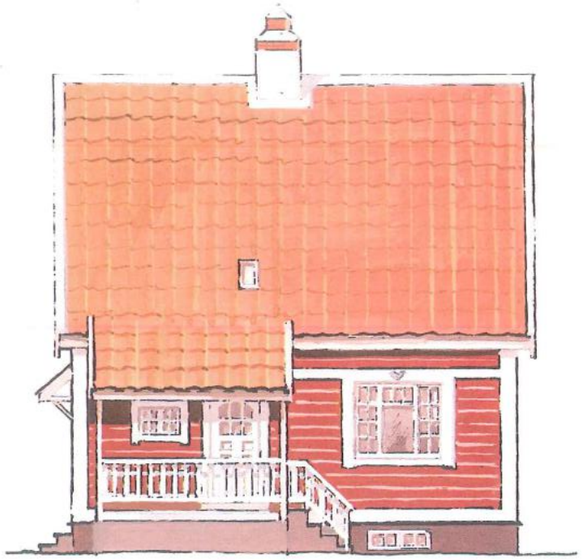
Byggnadsnämnden har därför beslutat att i enlighet med 38 § avgränsa dessa stadsdelar som värdefulla miljöer såsom visas på denna karta. Syftet med detta miljöprogram är då att i enlighet med ovanstående lagtext ge den information till invånarna som behövs om hur den värdefulla miljön i Enskede Gård, Enskededalen och Gamla Enskede skall kunna bevaras eller kompletteras på lämpligt sätt. Det är inte alltid en fråga om att bevara - ibland behöver sådant som vanställts med tiden återställas och det som byggts nytt i form av tillbyggnader och nya hus anpassa sig till det befintliga. Miljöprogrammets uppgift är att lämna en samlad information till samtliga invånare. Det har ingen direkt rättsverkan - byggnadslovsärenden prövas som vanligt. Vid denna prövning tillmäts dock avgränsningen och miljöprogrammet stor betydelse.

Inom de områden som avgränsats finns byggnader som också har ett speciellt kulturhistoriskt värde. Detta finns t ex angivet i den inventering som stadsmuseet gjort i stadsdelen Gamla Enskede. Om Du är fundersam på om Ditt hus har ett sådant värde, kontakta den ansvariga antikvarien på stadsmuseet. För byggnader med sådant värde gäller 38 §,andra stycket, i byggnadsstadgan, som anger att sådana byggnader inte får förvanskas.

Färgsättning

1910-tal

I bebyggelsen från åren kring 1910 dominerar trä och puts som fasadmaterial. Träfasaderna är ofta rödfärgade med vita snickerier. Putsade fasader är hållna i ljusa färger. Ofta används både spritputs och slät puts tillsammans, spritputsen då vanligen som dekor. Taken är genomgående av rött tegel.

1910-tal

Kulören på Ditt hus är viktigt för stadsbilden.

När det är dags att färga om ett hus ställs man inför en mängd avgöranden. Vilken kulör är vackrast? Vilken färgtyp är lämpligast? Viktigt för valet är kunskapen om byggnadsepokens färgkaraktär, underlagsmaterialet och eventuell tidigare behandling av fasaden.

Med färgkaraktär menas de viktigaste dragen i den färgsättning som kan förbindas med en viss epok och en viss byggnadsstil. Färgkaraktären hänger ihop med fasadens utformning i övrigt som dekorativa detaljer, indelning och material.

Här visas färgkaraktären hos fyra ursprungliga hus från perioden 1906-1928 som är typiska för Enskedemiljöerna. Till varje färgkaraktär finns en stor variation av tänkbara kulörer. Färgskalan visar exempel på sådana.

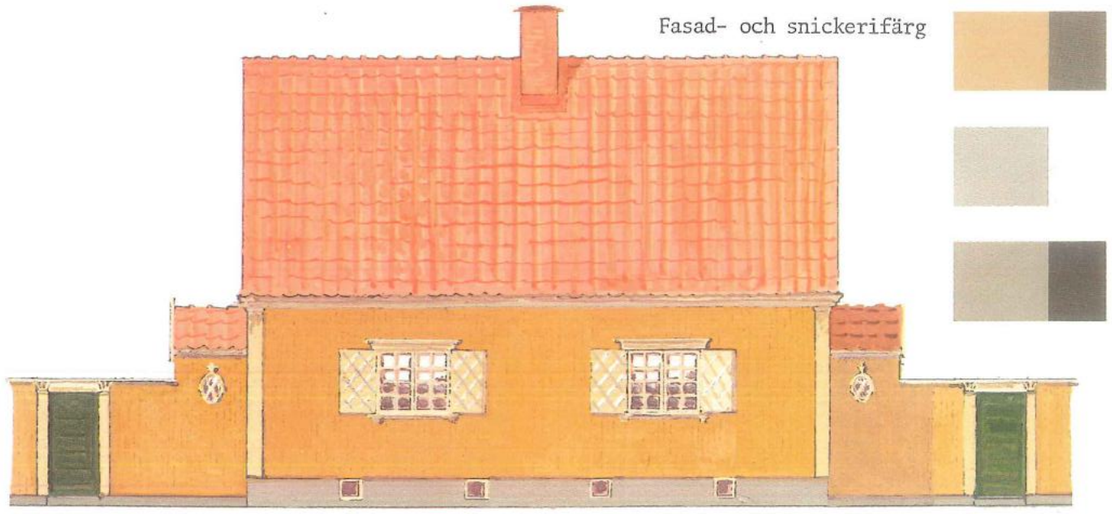
Det är svårt att välja kulör efter små färgprover. När färgen kommer upp på en hel fasad upplevs den som mycket starkare. De uppmålade fasaderna visar kulörer på det sätt de upplevs på håll.

1910-tal

1920-tal

Småhusbebyggelsen från 1920-talet har en lugn fasadrytm som åstadkommes genom likstora, regelbundet placerade fönster. Den understrykes också av den dämpade färgskalan. Grått, grönt och ockragult dominerar.

Inför en fasadrenovering, tänk på följande

- Fasaden på Ditt hus är en del av den gemensamma miljön. Ditt val av kulör berör många andra människor.

- Ditt hus har ett viktigt samband med de omgivande husen. Tillsammans bildar de gatubilden, som har så stor betydelse i Enskede. Titta på samspelet mellan Ditt hus och de andra !

Många hus och gatumiljöer har genom åren blivit förvanskade genom olika typer av fasadrenoveringar. Vid en upprustning bör man tänka på att sådana fasader går att återställa till det ursprungliga utseendet. Det som ser dåligt ut idag kan undan för undan göras bättre genom att varje enskilt hus behandlas rätt. Speciellt viktigt blir detta vid en tilläggsisolering som bör utföras med husets ursprungliga material i fasadskiktet.

Fasadmaterial

Trä med liggande rödfärgad panel på förvandring och vita snickerier är vanliga inslag i småhusbebyggelsen från tidigt 1900-tal.

Miljön i Enskede har sitt värde inte bara i husens volymer och placering i området, utan också i byggnadernas detaljer, material och färger.

Träpanel och puts är de ursprungliga fasadmaterialen och de flesta håller fortfarande fast vid dessa.

De ursprungliga materialen trä och puts har många fördelar: med rätt skötsel håller de i generationer och de åldras vackert. De bidrar också i hög grad till stadsdelens enhetlighet och byggnadskultur.

Under senare år har många varianter av nya fasadmaterial uppträtt på marknaden. En del husägare som vill slippa ommålningar eller omputsningar har valt material som sagts vara underhållsfria. Konsumentverket har emellertid slagit fast att inget material får marknadsföras som underhållsfritt. De nya materialen ger i stället nya underhållsproblem. Många är helt oprövade. Andra går helt enkelt inte att underhålla.

Trä och puts är byggnadsmaterial som har lång tradition bakom sig. Väl bibehållna trä- och putsfasader kommer alltid att vara attraktiva.

Väljer man ett nytt fasadmaterial är det nödvändigt att det så nära som möjligt anpassar sig till det ursprungliga vad gäller mått, delning, sammanfogning, struktur och färgställning.

Grov spritputs och slätputs i varierande mönster som här på AB Stockholms trädgårdsstäders dubbelhus från 1910 är exempel på en annan vanlig fasadbehandling från denna tid.

Stående träpanel, på sina håll spåntad är det vanligaste fasadmaterialet i den klassicistiska 1920-talsbebyggelsen i Enskededalen.

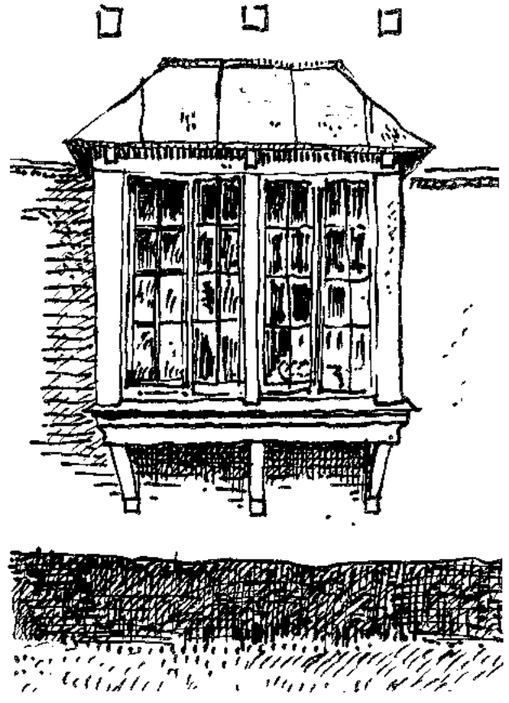
Fönster

Fönstren är viktiga delar av fasaden. Genom storlek, proportionering och spröjsindelning har de ofta avgörande betydelse för fasadintrycket.

Fönsterformerna har varierat från tid till annan. En fönstertyp som levde kvar över sekelskiftet och förekommer i bebyggelsen från 1900-talets första år var tvåluftsfönstret med ett tätspröjsat parti ovanför tvärposten. Under 1900-talets första decennium vann det tätspröjsade tvåluftsfönstret alltmer insteg. I dessa fönster har spröjsverket - i synnerhet när det är framhävt genom vit färg - en uppgift att väva samman ytterväggen så att snickerierna står som en fortsättning av väggen, inte som ett genombrytande hål. Effekten blir därför förödande om spröjsarna tas bort och hela fönstret glasas som ibland skett.

Ett nytt mer klassicerande fönstermode som samtidigt är en återgång till förebilder från 1800-talets början började införas under 1910-talet, nämligen 4- eller 6-rutade tvåluftsfönster. Vanligen är fönstren av samma typ i en hel våning och regelbundet placerade i fasaden.

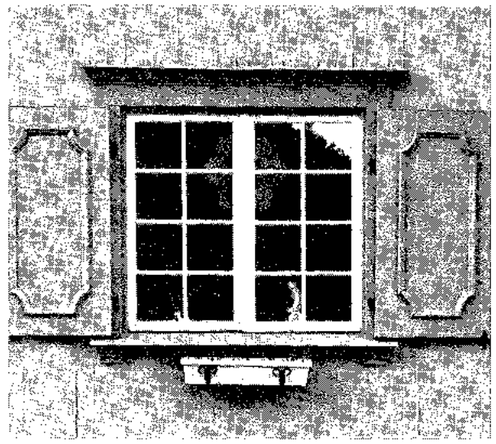
Det utbyggda fönstret - burspråket - var vanligt förekommande från 1870-talet till in på 1920-talet. Det utformades antingen som en fönstersmyg som man kunde gå ut i eller som ett utskjutande fönster med en djup fönsterbänk. Meningen var att ta in utsikt och sol, men burspråket skulle också berika fasaden. Speciellt under 1900-talets första decennium var det utbyggda fönstret ett omtyckt motiv såväl i de stora specialritade villorna som i de enklaste och minsta villorna.

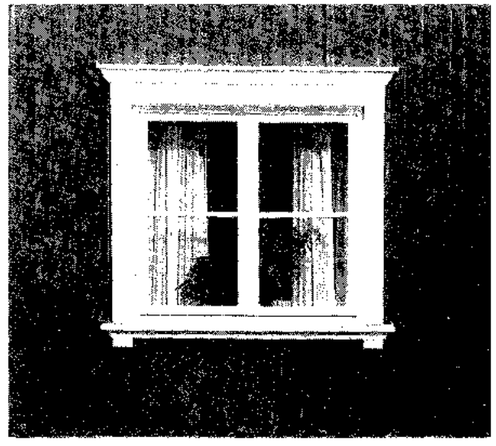
Burspråket - ett vanligt motiv i bebyggelsen från 1900-talets första decennier.

Fönstren är höga och rutan småspröjsad ovanför tvärposten. Omfattning åstadkommen genom smalt band av slätputs runt fönstrets övre del (1910).

Fönstren är likstora och regelbundet placerade samt ofta försedda med fönsterluckor i den klassicistiska tjugotalsbebyggelsen, här ett tätspröjsat tvåluftsfönster.

Flytta ut fönstren till det nya fasadlivet vid tilläggsisolering. Att bevara eller återskapa husets utsmyckningar och tidstypiska detaljer som t.ex. fönsteromfattningar är viktigt för helhetsintrycket.

Gatumiljöer

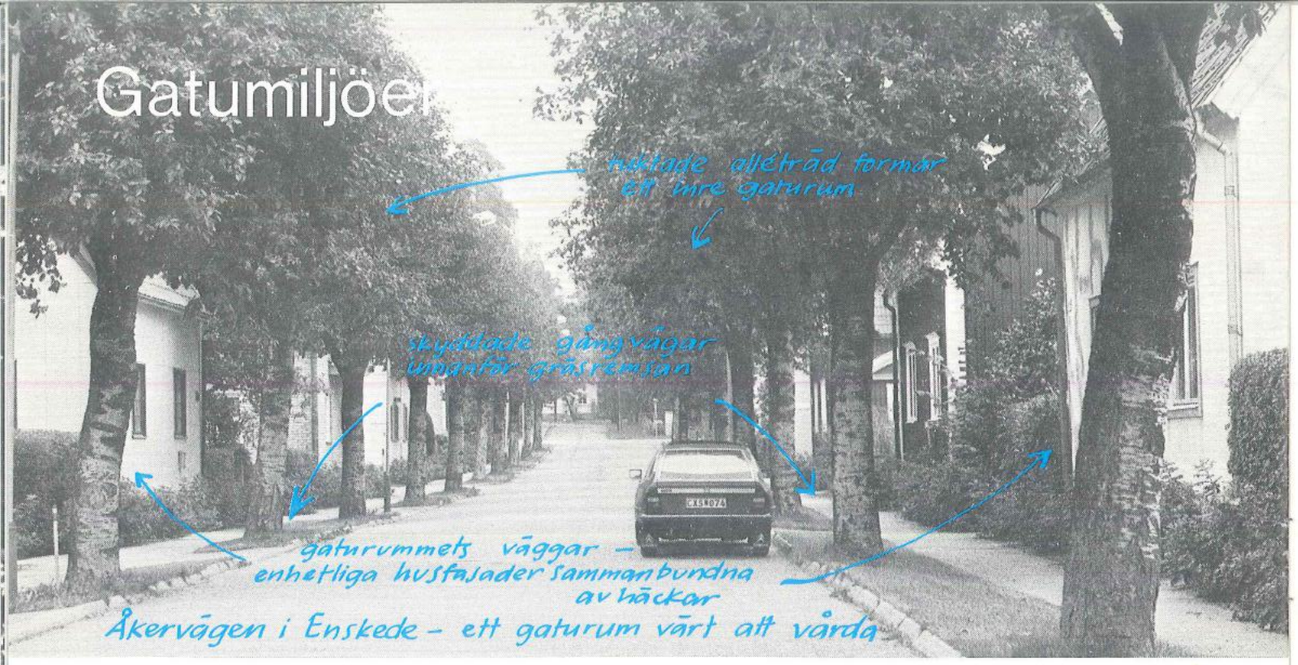
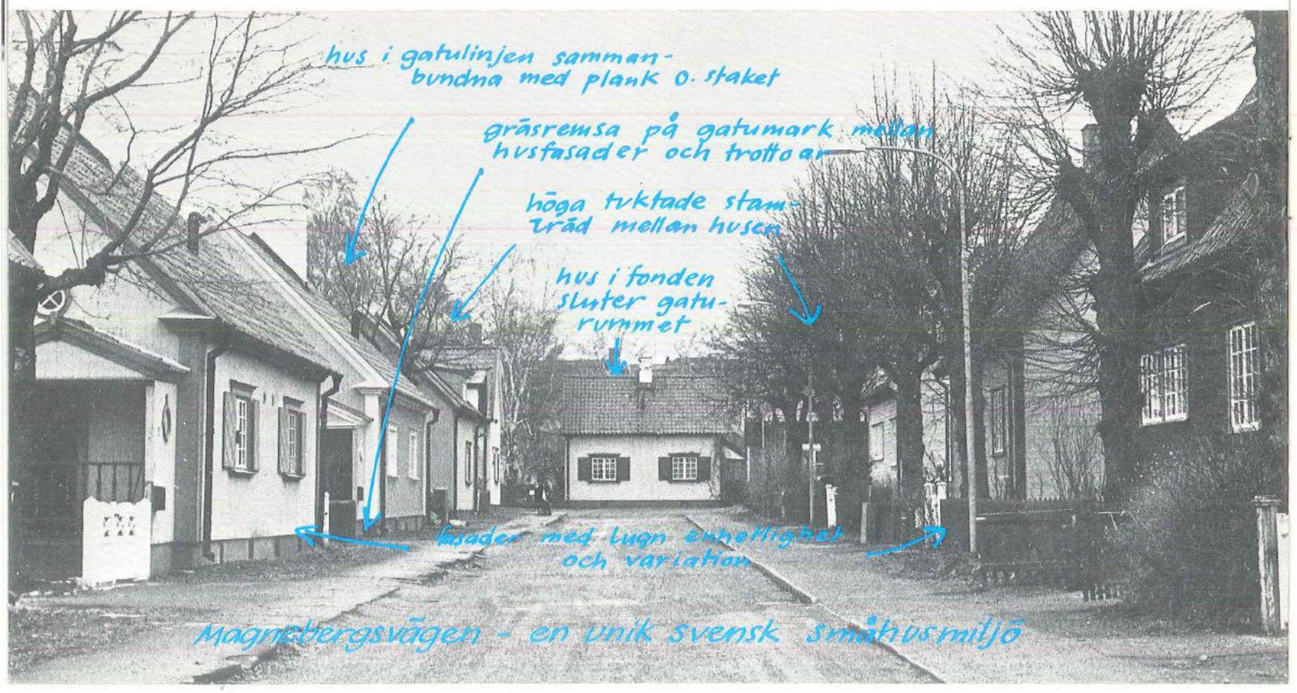

Foto: Kjell Forshed

Redan från början lade man den största vikt vid den gemensamma offentliga miljön - gaturummens utformning. Den privata och halvprivata delen av miljön låg inbäddad inåt kvarteren i skyddande grönska. Gatorna med sina gräsremsor, trädplanteringar och enhetliga husfasader i förgårdslinjen bildade stadsrum av ovanlig kvalité som det gäller att slå vakt om. Bevarandet av Enskedes miljö är alltså till allra största delen en fråga om att vårda den gemensamma gatumiljön.

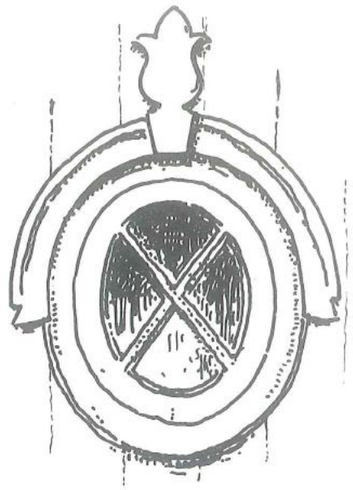
I Gamla Enskede försökte man utforma en stadsplan som anpassade sig efter de skiftande terrängförhållandena. Kring området utlades femtio meter breda vägar med tanke på framtida behov. De breda vägarna planterades med rader av träd och delades upp i körbanor för olika trafikslag. Höjderna reserverades för parker och offentliga byggnader. Gatorna inom området är tio meter breda eller smalare, och går i mjuka kurvor. Man har strävat efter intimitet, gatorna svänger för att ge siktbegränsning eller slutar tvärt i en annan gata.

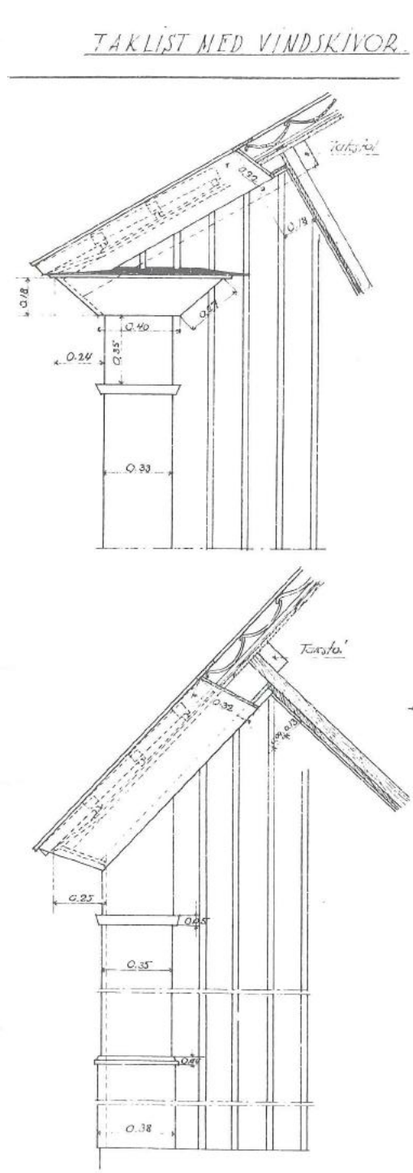
I och med stadsplanen för Enskededalen började man införa en lösning som blev vanlig på många håll under hela 1920-talet. Husen förlades i gatulinjen och ingången vanligen till gaveln. Husen bands samman med plank eller staket. När gatan var tillräckligt bred kunde man lägga en smal gräsyta mellan husen och trottoaren. Detta grönstråk hade karaktär av förgård men hörde till gatan. Det gav den fördelen att huset skildes något från trafiken.

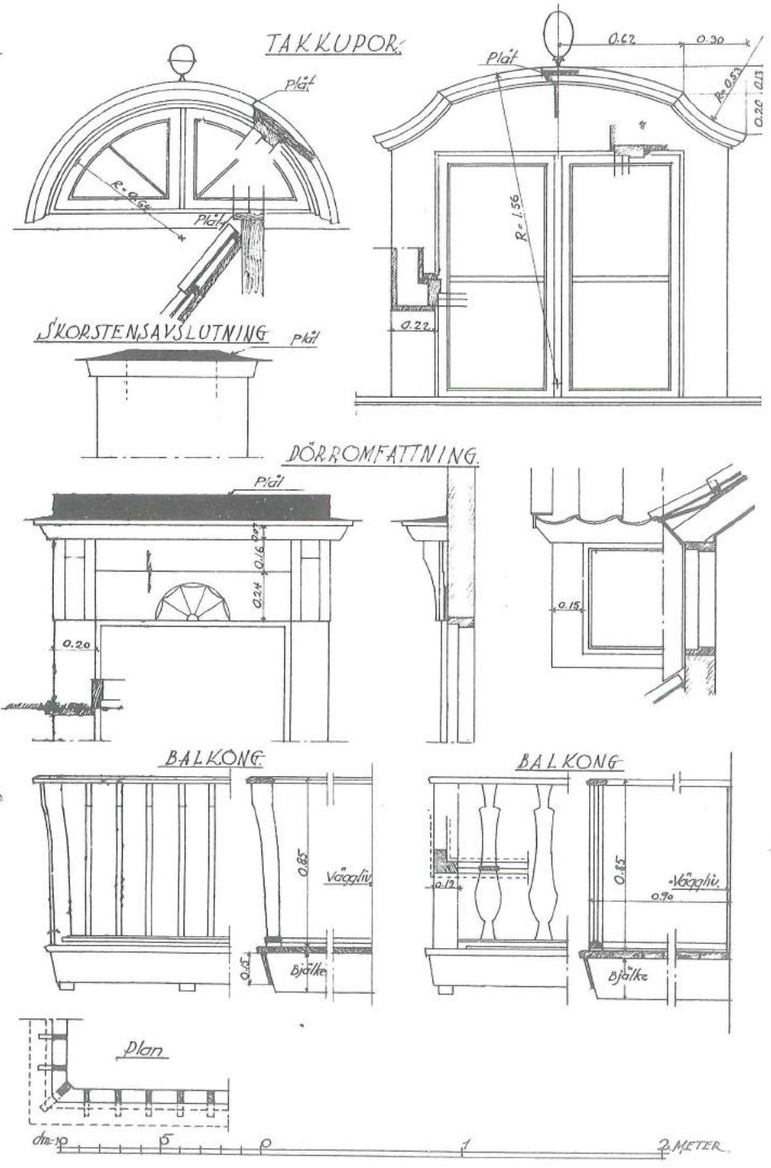

Omsorg om detaljer

Omsorgen om de många små detaljerna präglade utbyggnaden av Enskedevillorna. En serie typlösningar för takfot, vindskivor, takkupor samt fönster och dörromfattningar utarbetades tillsammans med mönsterritningar för olika villatyper av arkitekten Gustaf Pettersson på dåvarande Statens byggnadsbyrå år 1923. Han ritade också flera av villorna i Enskede bl a längs Magnebergsvägen. Man vinnlade sig om att finna de rätta mått och proportioner som gav vacker form åt en i övrigt vardaglig och enkel byggteknik.
Vid förändringar av husen idag bör man därför visa motsvarande omsorg om detaljerna.

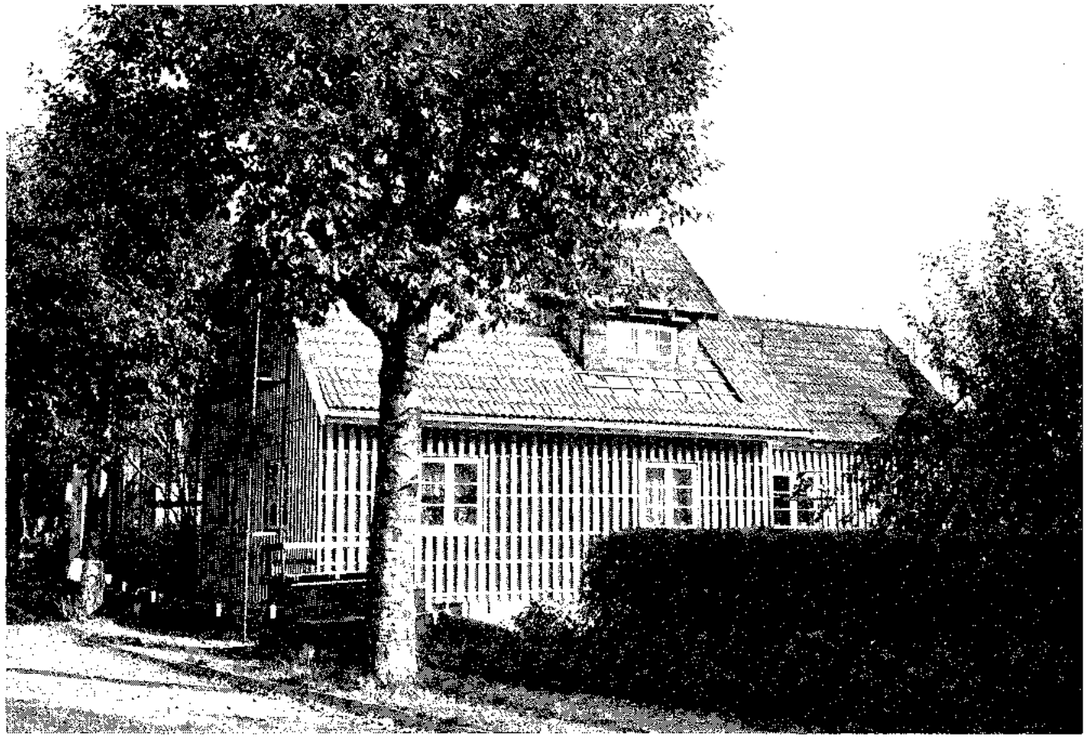

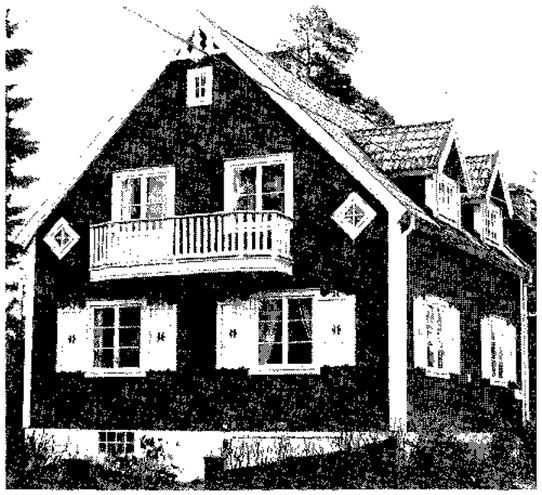

Tillbyggnader och ersättningshus

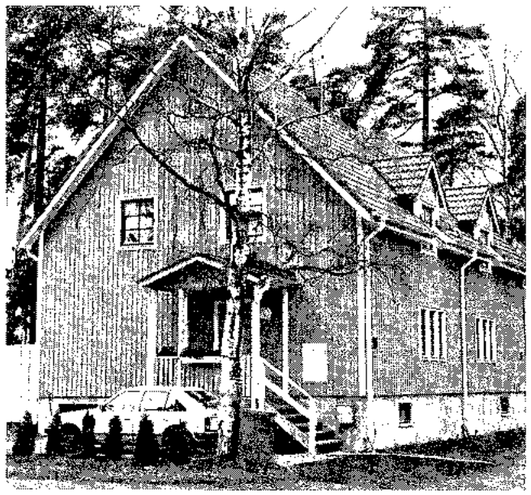
Enskede är en levande och föränderlig miljö med ständigt inflyttande nya människor som ibland vill förändra sina hus med om- och tillbyggnader. I områdena finns också problem med svåra sättningsskador. Detta har medfört att några av de mest skadade husen måste ersättas med nya. Områdets ursprungskaraktär har stora kvaliteter som allt fler människor lärt sig uppskatta. För att bibehålla dessa kvaliteter gäller det att ny- och tillbyggnader kan utformas till en harmonisk helhet tillsammans med det gamla. Volymer, fasadutformning, taklisthöjd, taklutning och kulör bör ansluta till de äldre husen.

Tillbyggnader bör tydligt kunna urskiljas från de ursprungliga husen och underordna sig dessa i gatubilden. Tillbyggnader bör i första hand göras inåt i kvarteren i den privata zonen av miljön. Material och detaljutformning bör ansluta till ursprungshusen.

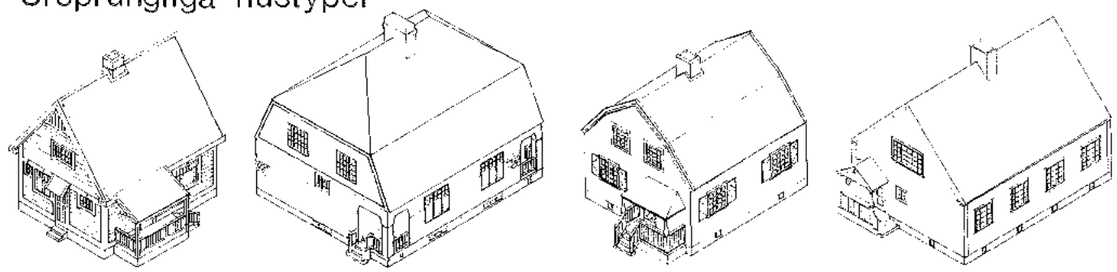
Ursprungligt hus från Enskededalen. Lägg märke till de fina tidstypiska detaljerna i fönstersnickerier, fönsterluckor, gavelrösten och takkupor.

Nybyggnad (1980) med ungefär samma volym. Avsaknad av detaljer, mörka fönsterkarmar och takkupornas "taklistgenombrott" bryter dock helhetsintrycket.

Exempel på ersättningshus

Ursprungliga hustyper

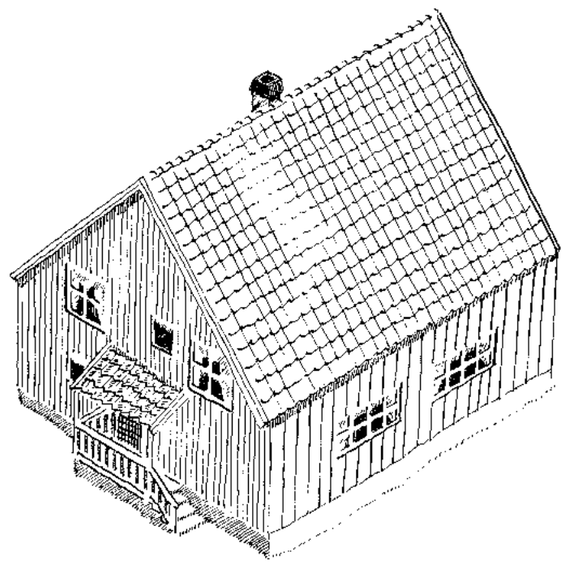

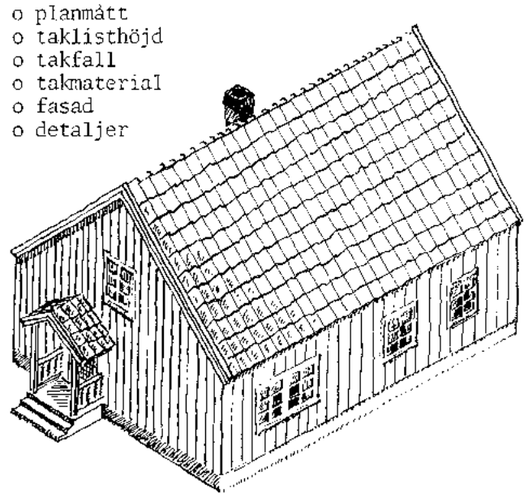
De ursprungliga hustyperna karaktäriseras av branta ibland brutna tak och enkla, nästan kvadratiska planformer.

Lämpliga ersättningshus

De väsentligaste faktorerna vid en anpassning utgör:

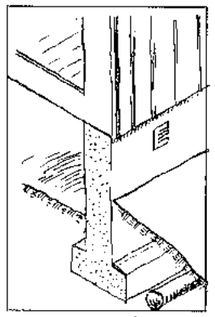
- o planmått
- o taklisthöjd
- o takfall
- o takmaterial
- o fasad
- o detaljer

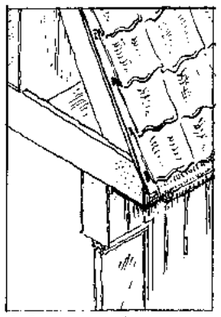

Bättre så

Anpassning till byggnadstraditionen kan uppnås genom att huset förses med källare eller torpargrund. Taksprång och takfot är andra detaljer som ger 1910- och 1920-talsbebyggelsen dess karaktär.

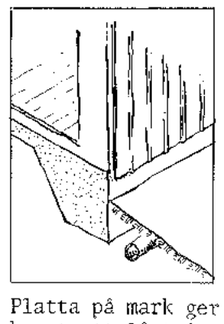
Torpargrund ger huset sockel.

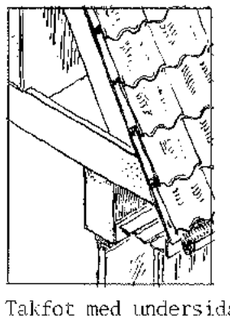
Takfot med fasadparti ovan fönstren.

än så

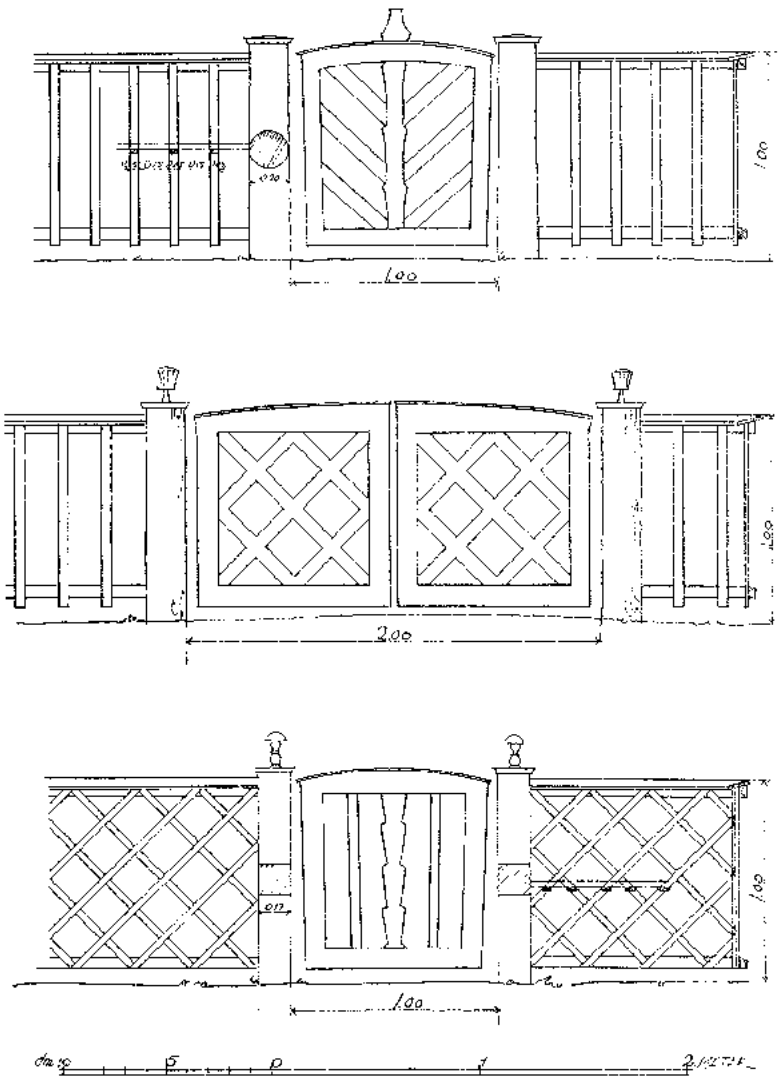
Typhus av idag skiljer sig från den ursprungliga bebyggelsen i Enskede genom att de vanligtvis är grundlagda med platta på mark och har en nedbyggd takfot. Detta ger huset ett "tryckt" utseende.

Platta på mark ger huset ett lågt intryck.

Takfot med undersida direkt i fönstrens överkant.

Stadsbyggnadskontorets byggnadslovsbyrå
Fleminggatan 4,Box 8314,104 20 Stockholm
telefon: 785 60 00

- Miljöprogramsektionen besvarar allmänna frågor om miljöprogrammet.
- Distriktsansvarig arkitekt ger råd och behandlar enskilda byggnadslovsärenden.
- Denna skrift kan köpas eller beställas från centrala expeditionen.

Essuge Offset AB